

TM	Г. XXXI	Бр. 1	Стр. 169 - 174	Ниш	јануар - март	2007.
----	---------	-------	----------------	-----	---------------	-------

UDK 316.72+7.011.28

Прегледни чланак

Примљено: 16.11.2006.

Никола Божиловић
Филозофски факултет
Ниш

КИЧ НЕМА НАЦИЈУ (или Како сам ја постао Сократ)

Резиме

Овај рад има полемички карактер. У њему аутор образлаже теоријску позицију коју он заузима и следи у својој књизи Кич култура (Ниш, 2006). Указује на њен експлицитно социолошки карактер, у оквиру којег је здружено више приступа: социолошко-естетички, антрополошки, политиколошки. У овој књизи проблематика кич културе протеже се на подручја свакодневног живота, као што су доколица, туризам, празници, свакодневни доживљај политичког, религиозни обреди, савремени митови, масовни медији, мода, спорт и нови правци музичке естраде. На овај начин експликација присуства кича у култури може се подвести под област Студије културе, која представља међуподручје различитих дисциплина и приступа.

Кључне речи: кич, култура, свакодневни живот, политика, национализам

У последњем броју за 2006. годину београдског часописа за политичку теорију и друштвена истраживања *Нова српска политичка мисао*, у рубрици "Прикази", објављен је приказ моје књиге *Кич култура* (Ниш: Зограф 2006), ауторице Јоване Папан. У том приказу непримереног и неодговарајућег назива за суштину и карактер моје студије ("Кич нација и кич тероризам") ауторица је, у форми приказа књиге, изнела низ политичких квалификација на мој рачун иако књига припада корпусу културолошких студија и ни најмање не претендује да буде политичка.

За мото мога одговора на приказ изабрао сам следећи цитат из књиге: "Ово полукултурно стање не мора важити само за припаднике наше нације. Познато је да култура није предестинирана и да ни-

ком генетски није задата. Личност ових особина могла се формирати код сваког ко је живео у идентичним или сличним традиционално-историјским, социјалним и културним условима. Полуинтелектуалац, дакле, није искључиво Србин, Американац, Јапанац, црнац или белац, већ сваки појединац са квази-знањем, квази-моралом, квази-укусом" [Никола Божиловић, *Кич култура* стр. 17 (из предговора који се односи на расправу Слободана Јовановића о "полуинтелектуалцу" и "дипломираном примитивцу")]. Паметноме доста.

Читајући приказ госпође (г-ђице) Папан изгледало ми је да она пише о некој другој књизи, а не о мојој социокултурној студији кича. Ова књига, наиме, не припада политичкој литератури иако ауторица приказа све време покушава да је у њу сврста. И онда када пишем о политици, ја је увек стављам у контекст одређене културе. Ту нема идеологије и политичарења (како се писцу приказа чини), а вредносни аспект произилази искључиво из културне позиције аутора, што је, надам се, легитимно. У књизи има много реченица и ставова који се у приказу упорно прећуткују и занемарују. На другој страни мени, као аутору, приписано је пуно тога што замагљује и поништава моје аутентичне идеје и потпуно извитоперује смисао порука до којих сам дошао током истраживања. Све ово урађено је у типичном маниру ортодоксно-большевичког и, мислио сам, одавно заборављеног партијско-политичког етикетирања. Једно од мојих размишљања је, рецимо, и оно са странице 96, и гласи: "Далеко је од истине да је васцели српски народ огрезао у национализму и кичу. Он увек изналази оригиналне начине да се избори са тим злом. Један од начина је духовитост (не духовност), која Србима не мањка, и спремност за шалу на свој рачун". Без навођења оваквих исказа и примера којих у књизи има сјајет, стекао сам утисак да се они од стране приказивачице (из ко зна којих разлога) пренебрегавају. На начин који је непримерен озбиљном академском маниру, па макар у форми строге критике, ауторици није било тешко да неоправдано генерализује и доноси закључке (чак их извлачи у наслов) који представљају неистину и неку врсту оптужбе! Извлачење мисли из контекста и накнадно "тумачење", иначе, добро је познат "метод" свих квазикритичара. Овде нема толико простора да их наводим и такмичим се са (претпостављам, колегиницом) у патриотизму. Уосталом, ја то не желим и немам времена на претек јер (осим својих књига) читам и многе друге.

Књигу нисам писао да би вредела од данас до сутра. Она је посвећена кичу као културном феномену, а ја, што је сваком иоле образованом и добронамерном читаоцу сасвим разумљиво, кич својства не приписујем генерално друштвеним групама (народима, класама, професијама) већ искључиво појединцима који су део те приче. ("Кич се, дакле, једноставно и лако може селити с места на место. Његов 'пелцер' гарантовано успева свуда јер он садржи универзалне елементе за све културе", стр. 135). Ако се неко пронађе у томе, то већ није мој већ његов проблем. Данас је најлакше (и најпрофита-

билније) бити полтрон то јест један карактеристичан изданак кичлије. Бити полтрон значи говорити и писати оно што власт од вас очекује и прижељкује, и мислити онако како то њој тренутно одговара – то је ново једноумље и својеврсни тоталитаризам. За разлику од режимских идеолога, квазикритичара, квазианалитичара и до неслућених размера у нас вештачки произведених "политичких аналитичара", наука најчешће говори другачије од онога што већина мисли. Зато критичка наука, која је вечна (социологија, антропологија, етнологија) никада није била мезимче ниједне власти, која није вечна.

Оно што је мени најзанимљивије у есејистичко-критичком подухвату критизерски настројене ауторице је чињеница да она нимало пажње, сем политике, не посвећује феноменима које ја нашироко подвргавам анализи у целој књизи (туризам, мода, спорт, масовни медији, најважније врсте уметности, естрада, рок, турбофолк). Без њихове анализе у целости и понаособ нема никаквог смисла разговарати о овој књизи. Зато је приказ књиге *Кич култура* у контексту за који се Ј. Папан определила – промашена тема. Подсетићу да у овој монографији обима од 291 стране, питање политичког кича захвата простор тек од 75 до 84. стране!? Још једном подвлачим да је књига *културолошка* без остатка, па је чак и оно што би да ауторица смеисти у "чисту" политику (политичарење, чак) искључиво *политика као ствар културе* (вредности, правила, значења, смислови). Знам из личних и званичних контаката (приказа, промоција, расправа на ТВ) да има много рецепијената који цене вредност онога што је у књизи написано, али ме радује да сви не мисле тако. Ако би дошло до тога да сви о њој мисле једнако, значило би да међу нама нема никакве разлике. Драго ми је да госпођа (г-ђица) Папан и ја мислимо различито и зато: *живеле разлике!* Узгред, рецензенти мојих књига о кичу и многе колеге (иначе врло угледни професори у нашој академској и научној јавности, које не бих да увлачим у полемику) изrekli су мишљења и ставове који се веома разликују од њених, а до њих ми је, нека ми дотична опрости, много више стало [О дометима мојих истраживања кича и културе свако се може, рецимо, обавестити у поглављу "Заточеници кича", које је др. Ратко Божовић уврстио у књигу: *У трагању за доколицом*, ("Побједа", Подгорица, 2003, стр. 143-153). Видети и приказ у "Политикином" додатку "Култура, уметност, наука", од 21. октобра 2006. и осврт под насловом "Против кича живота", "Народне новине", Ниш од 11-12. новембра исте године].

Не бих да дужим, али осврнућу се још само на неколико критичких опаски Ј. Папан. Она ми приписује "недостатак озбиљности" (претпостављам због стила који је намерно лишен сувопарног и досадног нагваждања, које данас није реткост). Ја, наиме, и у својим књигама јесам *другачији*, што не сматрам хендикепом, напротив. Фрустрирана мојим идентификовањем политичких кичлија у нашој стварности, ауторица се не либи да ми припише како се ја, наводно, "обрачунавам" са својим политичким и идеолошким неистомишље-

ницима, у које, очито, убраја и себе. Заиста такву накану у својим радовима никада нисам имао, па ни овога пута. Њој, чини се, највише смета чињеница да је у књизи "садашња, актуелна власт у Србији ипак добила далеко више простора" и, пошто је очигледно да она дели вредности које промовише та власт (што је сасвим легитимно), ипак даје себи за право да, сасвим пристрасно, другачије (то ће рећи моје) погледе назива "полуистинама" (шта је то?) и "вербалним политичким смицалицама" (врло занимљив "налаз"). Морам напоменути да сам у претходној књизи *Кич. Студија о човеку и псеудокултури* (Ниш: Зограф 2002) анализи подвргавао карактер Милошевићеве владавине, а као социолог културе и свакодневног живота нормално је да улазим у културолошку анализу постпетооктобарске власти (и генерално, и персонално). Речју, разматрам стање *hic et nunc*. Савремена социологија се, наиме, по угледу на етнологију, све више окреће разматрању и "микросоциолошких" проблема у култури.

Критичарки моје књиге је "проблематично и поигравање са тешком оптужбом (*sic!*) на рачун Милошевића и његове камариле за фашизам". Ту остајем без текста, осим што могу да констатујем да, на жалост, изгледа још увек има оних који нису разумели симболику пада Берлинског зида и свега онога што се након тога дешавало. Необавештеност, неразумевање и одсуство самокритике могу управо довести до понављања погрешака које је чинио Милошевић, а то је највише штетно за српски народ коме ја (а претпостављам и Јована Папан) припадам(о). Мржња према свему што је другачије и различито, онда када се продубљује и репродукује, увек се, као бумеранг, враћа на адресу пошиљаоца.

Ј. Папан не дели моје мишљење, као аутора књиге *Кич култура*, о Балкану и балканцима, па морам напоменути да се ја, у склопу пројеката истраживачког тима Института за социологију Филозофског факултета у Нишу, финансираних од стране одговарајућих министарстава за науку у Србији, годинама бавим истраживањима Балкана и његове евроатлантске интеграције. О томе постоји обимна документација са богатом библиографијом. Наша истраживања често показују резултате које јавност ("обичан народ") не прижељкује, али наука не поседује мелодраматичност ТВ сапуница које се, све одредом, на крају завршавају очекиваним хепи ендом.

Није ми јасна сумња ауторке у релацију која доводи у везу степен образовања и кич укус. Упркос томе што је то ноторна социолошка чињеница, код мене се могло јасно прочитати да има и одступања од тог "правила", дакле да ни најзвучније титуле не решавају питања људког духа и свести (на страни 74, коју она помиње, а ово прећуткује). Затим, чудно ми је да мисли како сам ја први (и ваљда једини) које је Балкан назвао "крчмом", "буретом барута" и осталим толико познатим синтагмама, и да не (жели да) види да, поред православног, ја помињем и католички кич (стр. 102). Уосталом, ја говорим о ситуацији овде и сада јер ми је најпознатија, као и о земљи

(Србији) која ми је најважнија, а то је оно што Ј. Папан неће да види. Радо бих више писао и о тзв. америчком кичу, ако бих дошао у позицију да га истражујем јер, као што је ауторка приказа запазила, поштујем и ту државу. Ја сам, примерице, транспарентно написао да сам "прозападно" и "проамерички" оријентисан, управо стога да се критичари кова Ј. Папан не би узалуд упињали и трудили да читају "између редова" и ту, евентуално, ангажовали своја психоаналитичка умећа (никад нисам волео бића која припадају роду *homo universalis*). Узгред, не разумем зашто би пијетет према својој земљи угрожавао поштовање неке друге државе односно нације!?

Врли критичар моје књиге у лику Ј. Папан каже да је мој стил каткад жаргонски и "поетичан". Захваљујем на комплименту. Управо ова околност говори о томе да ја нисам никакав елитиста каквим ме она покушава представити (мада не знам шта је у томе лоше). Употреба афоризама и духовитих досетки једноставно ми служи да читаоца задржим будним и заштитим га од строгих академских расправа које, могуће, понекад бивају досадне и заморне за људе који су од много чега уморни (важна напомена: реч је о монографији, а не уџбенику). Видим да је ауторица без великих тешкоћа "пратила ауторов став и глас" иако у тексту тврди супротно. Али, дозволиће ми да и ја у њеном писанију приметим нешто. Закратко ћу јој се обратити директно: Ви, поштована дамо, пишете "анализира", док је у духу српског језика правилно рећи "анализује". Не набеђујте ме само како не схватам лекцију о прожимању и мешању култура/језика, то јест о културним променама (што је абецеда културне антропологије). Још једна "ситница": имате један мањак слова Т (у речи "супроТстављени" и један вишак Т (у речи "трениТцима"). Мени је као интелектуалцу (опет мој елитизам), за разлику од Вас, на пример, то доста важно када је у питању мој матерњи, српски језик.

С обзиром на широку тематику, моја књига нудила је велике могућности другачијег, то ће рећи теоријског, аналитичког, научног, критичког, приступа. У том случају, свака критика па и она бритка (беспштедна, негативна) добродошла је свакоме аутору. У конкретном случају, Ј. Папан се упорно задржавала на ставовима који код мене, као аутора, имају експлицитно културно-политичку конотацију, а које је (ставове) она покушавала да доведе до апсурда (по мом мишљењу безуспешно) својим политикантским (партијским, можда) погледима и вратоломијама. Часопис за који она пише има национални предзнак и стога је разумљиво да нечија мисао (па, дакле, и мисао ауторице овога приказа) може бити национално обојена. Суштинска теза моје књиге је да (за разлику од политике и политичке мисли) *кич нема нацију* нити робује посебно некој националној скупини (већини и мањини). По томе је кич универзалан, планетаран или, како ја метафорички кажем – он је безобалан.

By the way, рећи ћу свој закључак који сам наслутио већ првим погледом на наслов објављеног "приказа" (заправо једног врло лич-

ног става): Јована Папан је *промашила тему*, а *погодила аутора*, што апсолутно излази из оквира академских расправа. Наслов њеног текста, па и садржај, имплицитно садрже оцену мене као личности која има неку настрану наци-накану, што је нетачно и увредљиво. Ново читање ове књиге, уверен сам, припомогло би јој у објективном сагледавању које би, судећи према првом и последњем пасусу њене критике, могло бити знатно повољније. Наиме, трачак искрености ове критичарке долази на крају када она признаје да књига *Кич култура* садржи "много веома значајних и корисних информација". Иако пропушта да аутору додели неки комплимент, и ова опаска што се књиге тиче може бити довољна, јер упућује на закључак да она може проширити знање и видике својих читалаца.

Да у овом назови-приказу има много тога недобронамерног, очигледно је. Међутим, у њему се да уочити и један тон претећег, што је за атмосферу у култури и друштву попут нашег садашњег, прилично забрињавајуће. Ауторица се наиме, прибојава да би реципијенти књиге (претпостављам студенти) могли да буду заведени оним што у њој пише. Њу заправо брине могућност да би књига могла да се чита! Конкретно, страхује да она може да служи "као приручник или уџбеник на студијама друштвених наука"! *Sic!* Тиме она себе на неки начин ставља у улогу тужиоца, а аутора, "ни кривог ни дужног", у положај Сократа! Ево извода из садржаја оптужбе по којој је Сократ био осуђен: "Крив је Сократ што не верује у богове у које верује држава, него уводи друга нова божанства, а крив је и зато што *квари омладину*". Подсећам да је *иронија* била најјаче оружје сократског духа, уз напомену да ја ипак нисам толики нарцис, односно љубитељ самога себе, да бих се поредио са Сократом. А и нисам неки љубитељ кукуте.

Nikola Božilović, Niš

KITSCH HAS NO NATION (or How I Became Socrates)

Summary

This work has a polemical character. In it the author expounds the theoretical position which he assumes and follows in his book *Kitsch Culture* (Nis, 2006). He draws attention to its explicitly sociological character, in the scope of which many approaches are combined: socio-aesthetical, anthropological, political. In this book the problematic of kitsch culture extends to the domains of everyday life, such as free time, tourism, holidays, day-to-day experience of politics, religious rites, contemporary myths, mass media, fashion, sport and new music styles. Thus, the explanation of the existence of kitsch in culture may be assigned to the field of Cultural Studies, which represents an inter-area of different disciplines and approaches.

Key Words: Kitsch, Culture, Everyday Life, Politics, Nationalism